

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԵՎ ԱՂԲԵԶԱՆԻ ԻՆՏԵՐՆԵՏԱՅԻՆ ԿԱՅՔԵՐՈՒՄ՝
PANARMENIAN.NET ԵՎ DAY.AZ ԿԱՅՔԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ

Սամվել Մանուկյան, Մերի Շահբազյան

Խնդիրը

Զանգվածային լրատվամիջոցները, բացի ինֆորմացիայի տարածումից, նաև սոցիալականացնում են իրենց լսարանը: Դա տեղի է ունենում անկախ նրանից, թե արդյոք դրանք ունեն այդ նպատակը, թե ոչ: Հայաստանի հասարակությունում ինտերնետն իր տարածվածությամբ հեռուստատեսությունից հետո երկրորդն է, իսկ 18-29 տարեկան երիտասարդների շրջանում՝ առաջինը¹: Այդ պատճառով ինտերնետով հաղորդվող ինֆորմացիան ավելի ու ավելի կարևոր նշանակություն է ստանում հասարակական գիտակցությունում աշխարհայացքի և աշխարհի կերպարի ձևավորման, ինչպես նաև մշակութայնացման տեսակետից²: Ներկայում Հայաստանին ուղղված բազմաբնույթ արտաքին և ներքին սպառնալիքներն ակտուալացնում են այն հարցը, թե ինչ արժեհամակարգում են ինտերնետային լրատվական կայքերը սոցիալականացնում Հայաստանի հասարակությունը, հատկապես երիտասարդությանը:

¹ «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի փորձագետ, սոց. գ.թ.:

² Խ.Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ մագիստրանտ:

¹ *Մանուկյան Ս.*, Հեռուստալսարանի դինամիկան Հայաստանում 2012-2016թթ. // «21-րդ ԴԱԸ», 6 (76), 2017, էջ 4-18:

² *Մանուկյան Ս.*, *Գալստյան Ղ.*, Ինչ են մատուցում լսարանին Հայաստանի հեռուստալիքները // Գլոբուս, թիվ 9 (88), 2017, էջ 14-26; *Մանուկյան Ս.*, *Գալստյան Ղ.*, *Հակոբյան Լ.*, Աշխարհի կերպարը Հայաստանի հեռուստատեսային լուրերում // Գլոբուս, թիվ 10 (89), 2017, էջ 11-23; *Մանուկյան Ս.*, *Գալստյան Ղ.*, *Հակոբյան Լ.*, *Սարիբեկյան Ս.*, Հայկական հեռուստատեսությամբ հաղորդվող սերիալների բովանդակային առանձնահատկությունները // Գլոբուս, թիվ 6 (95), 2018: 15 8-13; *Մանուկյան Ս.*, *Գալստյան Ղ.*, Մշակութային-լուսավորչական-դաստիարակչական հաղորդումները Հայաստանի և Ադրբեջանի հիմնական հեռուստալիքներում // Գլոբուս, թիվ 3 (92), 2018, էջ 18-25; *Манукян С., Карукян Л.*, Информационная политика интернет видеоканала «DW Новости» по отношению к России // Научная мысль, Ежеквартальный научно-методический журнал, №3 (29), т. 5. 2015, с. 162-166.

Հոդվածում փորձ է կատարվել տալ հայաստանյան և ադրբեջանական ինտերնետի տեղեկատվական կայքերի նախնական համեմատական պատկերը դրանցով տարածվող մշակութային ինֆորմացիայի տեսակետից:

Հետազոտության ընդհանուր բնութագրերը

Իրականացվել է առավել դիտվող մեկ հայաստանյան՝ panarmenian.net և մեկ ադրբեջանական՝ day.az կայքերի մշակութային տեղեկատվական բլոկների կոնտենտ վերլուծություն³: Վերլուծության միավորն էր մշակութային լրահոսի հոդվածը: Վերլուծվել է 300 հայկական և 270 ադրբեջանական մշակութային հոդված: Հայկական 300 միմյանց հաջորդող հոդվածները հրատարակվել են 280 օրվա ընթացքում՝ 2017թ. հուլիսի 13-ից մինչև 2018թ. ապրիլի 19-ը: Ադրբեջանական 270 հոդվածը հրատարակվել է 64 օրվա ընթացքում՝ 2018թ. մարտի 6-ից 2018թ. մայիսի 9-ը:

Աղյուսակ 1

Կայք	Հոդվածների քանակ	Դիտման միջակայք	Դիտման օրերի քանակ	Հոդված/օր
day.az	270	2018/մարտ/6 -2018/մայիս/9	280	0.96
panarmenian.net	300	2017/հուլիս/13 – 2018/ապրիլ/19	64	4.69

Դիտարկված ժամանակահատվածում day.az-ում մշակութային հոդվածների հրապարակման ինտենսիվությունը 5.2 անգամ գերազանցում էր panarmenian.net-ին:

Հաղորդագրության օբյեկտը/սուբյեկտը

Դիտարկված կայքերում հրատարակված հոդվածների բաշխումն ըստ հաղորդագրության օբյեկտի/սուբյեկտի (ինչի՞ կամ ո՞ւմ մասին է հոդվածը) տրված է Աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2

Հաղորդագրության օբյեկտը/սուբյեկտը	day.az	panamenian.net
Միջոցառում	43%	23%
Ստեղծագործող	30%	8%
Արտիստ	13%	25%
Գործ	4%	30%
Մշակութային ֆունկցիոներ	4%	3%
Մշակութային ենթակառուցվածք	3%	9%
Այլ	3%	2%
Ընդամենը	100%	100%

³ Կայքերի դիտելիությունը գնահատվել է Google Trends գործիքով:

Ադրբեջանական մշակութային հոդվածներում գերակշռել են մշակութային «Միջոցառման», այլ կերպ՝ մշակութային կյանքի խրոնիկայի (մշակութային բոլոր հոդվածների 43%-ը) և «Ստեղծագործողի», այլ կերպ՝ ովքե՞ր են մշակութային արժեք ստեղծողները (30%), վերաբերյալ նյութերը: Հայկական կայքում դրանք կազմել են համապատասխանաբար՝ 23% և 8%:

Մյուս կողմից, հայկական կայքում ամենամեծ մասնաբաժինն են կազմել մշակութային օբյեկտի՝ «Գործի» (30%) և «Արտիստի» (25%) վերաբերյալ հոդվածները: Կարևոր է նշել, որ հայկական կայքում «Գործերի» 75%-ը կազմել է ժամանակակից բլոկբաստերների⁴ ռեկլամը, իսկ արտիստի մասին հոդվածները ներկայացրել են ավելի շուտ նրա ռեկլամը, քան նրա մշակութային առանձնահատկությունները:

Մշակութային թեմաները

Ադրբեջանական day.az կայքի թեմատիկ կառուցվածքում առաջնահերթություններն են երաժշտությունը (բոլոր հրապարակումների 36%-ը) և գեղանկարը (24%): Ադրբեջանում գեղանկար կատեգորիայում բացարձակ գերակշռել է «*Картинная галерея*» ենթակատեգորիան, որը կազմում է գեղանկար կատեգորիայի հրապարակումների 88%-ը և բոլոր մշակութային հրապարակումների 21%-ը: Այս յուրօրինակ հրապարակումներում ներկայացված են ինչպես XIX-XX դարերի դասական, այնպես էլ ժամանակակից գեղանկարիչները և նրանց աշխատանքները: Հոդվածներում առանցքային է եղել ստեղծագործողին ներկայացնելը: Տրված է աշխատանքների մշակութաբանական վերլուծությունը «սովորական» ընթերցողի համար մատչելի, սակայն ոչ պարզունակացված լեզվով: Հրապարակումների շարքի ակնհայտ նպատակն է՝ լսարանի գեղագիտական դաստիարակությունը և գեղագիտական հորիզոնի ընդլայնումը:

Հայկական panarmenian.net կայքի մշակութային հրապարակումների համարյա կեսը՝ 47%-ը, նվիրված էր կինոյին՝ կինոֆիլմին կամ կինոարտիստին (ինչպես արդեն նշվել է՝ բլոկբաստերներին և դրանցում նկարահանված կինոարտիստներին): Երկրորդ տեղում էր երաժշտությունը՝ 27%:

⁴ Բլոկբաստեր՝ թանկարժեք գեղարվեստական կինոնկար, որը նախատեսված է զանգվածային լսարանի համար, և որի նպատակն է մեծ դրամարկղային դրամական հասույթը:

Աղյուսակ 3

Թեմա	day.az	panarmenian.net
Երաժշտություն	36%	27%
Կինո	5%	47%
Գեղանկար	24%	4%
<i>Այդ թվում՝ "Картинная галерея" Day.Az</i>	21%	-
Ցուցասրահ	6%	7%
Գրականություն	5%	2%
Թատրոն	6%	1%
Համերգասրահ	5%	2%
Ընդամենը՝ վերը տրված թեմաներ	87%	90%
Այլ թեմաներ	13%	10%
Ընդամենը	100%	100%

Ադրբեջանական կայքում՝ հայկականի համեմատ, ավելի մեծ տեղ էր հատկացված թատրոնին, գրականությանը և «համերգասրահին»: Վերջին կատեգորիայում ընդգրկվել են այն հրապարակումները, որոնցում կիզակետը հայտնի համերգասրահն է: Ընդ որում, ադրբեջանական կայքում «համերգասրահը», որպես կանոն, շաղկապված է ժողովրդական երաժշտության (մուղամ), իսկ հայկական կայքում՝ դասական երաժշտության համերգներին:

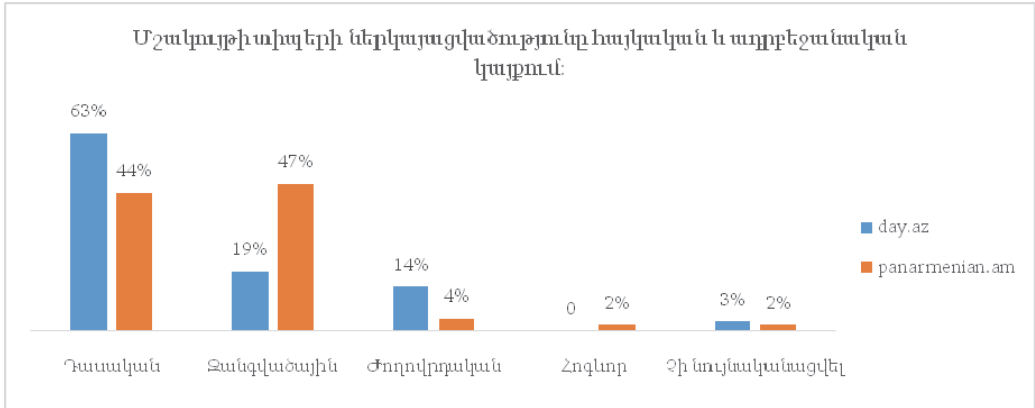
Երաժշտական թեմայով հրապարակումների համեմատական պատկերը հետևյալն է: Ադրբեջանական կայքում դասական երաժշտությանը նվիրված է բոլոր երաժշտական հրապարակումների 81%-ը (այդ թվում՝ ազգային դասական երաժշտությանը՝ 57%, համաշխարհային դասական երաժշտությանը՝ 25%), իսկ հայկական կայքում՝ 71%-ը (ազգային դասական՝ 28%, համաշխարհային դասական՝ 43%): Ադրբեջանական կայքում զանգվածային երաժշտությանը նվիրված է երաժշտական հրապարակումների 12%-ը, իսկ հայկական կայքում՝ երեք անգամ ավելի (35%): Ադրբեջանական կայքում ժողովրդական երաժշտությանը նվիրված է հրապարակումների՝ 23%-ը, իսկ հայկական կայքում՝ ընդամենը 2%-ը:

Մշակույթի տիպի, ազգային և այլ երկրների մշակույթների ներկայացվածությունը

Հետազոտությունում դիտարկվել է կայքերում դասական, զանգվածային, ժողովրդական և հոգևոր մշակույթների ներկայացվածությունն ինչպես ազգային, այնպես էլ այլ ազգերի մշակույթների վերաբերյալ հրապարակումներում:

Տվյալները ցույց են տալիս, որ, ընդհանուր առմամբ, ադրբեջանական կայքը հակված էր ներկայացնելու դասական և ժողովրդական մշակույթը (Գծապատկեր 1): Ընդ որում, բացարձակ գերիշխում էր դասական մշակույթը (այն առկա էր ադրբեջանական կայքի բոլոր հրապարակումների 63%-ում): Հայկական կայքում շեշտադրված են զանգվածային (47%) և դասական (44%) մշակույթները:

Գծապատկեր 1

Ինչ վերաբերում է ազգային և այլ ազգերի (այլ ոչ վերազգային) մշակույթի համատեքստում մշակութային տիպերի ներկայացվածությանը, ապա հայկական և ադրբեջանական կայքերի համեմատական պատկերը տրված է Աղյուսակ 4-ում:

Աղյուսակ 4

Մշակույթի տիպը	Ազգային մշակույթ		Այլ երկրների մշակույթ	
	day.az	panarmenian.net	day.az	panarmenian.net
Դասական	35%	28%	36%	23%
Զանգվածային	12%	5%	10%	44%
Ժողովրդական	13%	4%	3%	2%
Հոգևոր	-	1%	-	0%
Ընդամենը նույնականացված մշակութային դասակարգմամբ	60%	38%	49%	69%
Մշակութային տիպը չի նույնականացվել	40%	62%	51%	31%
Ընդամենը	100%	100%	100%	100%

Ադրբեջանական կայքի բոլոր հրապարակումների 60%-ում առկա է ազգային մշակույթի վերաբերյալ հոդված, իսկ հայկական կայքի հրապարակումների՝ միայն 38%-ում: Ադրբեջանական կայքն ավելի է հակված հրատարակելու ազգային դասական, զանգվածային և ժողովրդական հոդվածներ, քան հայկական կայքը:

Ադրբեջանական կայքը չի հրապարակել հոգևոր մշակույթի վերաբերյալ որևէ հոդված: Հայկական կայքում հոգևոր մշակույթին է նվիրված հրապարակումների 1%-ը:

Այլ երկրների մշակույթի ոլորտում ադրբեջանական կայքը հակված էր ներկայացնել առավելապես դասական մշակույթը (բոլոր մշակութային հոդվածների 36%-ը), իսկ հայկական կայքը՝ զանգվածային մշակույթը (44%):

Մշակութային հրապարակումների աշխարհագրական ընդգրկումը

Մշակութային հրապարակումների աշխարհագրական բաշխումը տրված է Աղյուսակ 5-ում: Տվյալները ցույց են տալիս, որ ադրբեջանական կայքի մշակութային հրապարակումների աշխարհագրական կիզակետը Ադրբեջանն է, որի հիշատակումն առկա է եղել բոլոր մշակութային հրապարակումների 66%-ում: Նույնը վերաբերում է նաև հայկական կայքին, որում, սակայն, Հայաստանի հիշատակումն առկա է եղել հրապարակումների 35%-ում: Անսպասելի արդյունք է այն, որ հայկական կայքում երկրորդ տեղում է ԱՄՆ-ը (19%, ինչը պայմանավորված է բլոկֆաստերների հիմնականում ամերիկյան ծագմամբ), իսկ ադրբեջանականում՝ Ֆրանսիան (10%, ինչը պայմանավորված է եղել հիմնականում «*Картинная галерея*» ենթակատեգորիայի հրապարակումների մեծ քանակով, որտեղ հրապարակվել են ֆրանսիական գեղանկարի գործերը):

Գլոբալ (վերազգային) մշակույթի առկայությունը

Առանձին գնահատվել է գլոբալ մշակույթի ներկայացվածությունը: Հարկ է նշել, որ նույն հոդվածում կարող էր ներկայացված լինել նաև ազգային կամ այլ նույնականացված ազգի, նաև գլոբալ մշակույթը: Դրանք կողավորվել են միմյանցից անկախ:

Ադրբեջանական կայքում գլոբալ մշակույթի տարրեր են պարունակվել հոդվածների 10%-ում, այն դեպքում, երբ հայկական կայքի հրապարակումների 44%-ում:

Ինֆորմացիոն պատերազմ

Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև տոտալ հակամարտությունն ինտենսիվորեն արտահայտվում է ինֆորմացիոն դաշտում: Հետազոտությունում գնահատվել է, թե արդյոք այն արտահայտվել է նաև մշակութային հրա-

պարակումներում: Պարզվել է, որ այդ երևույթն առկա է, սակայն շատ փոքր չափով: Ադրբեջանական կայքի հրապարակումներում ինֆորմացիոն պատերազմի տարրեր են դիտարկվել հրապարակումների 3%-ում, իսկ հայկական կայքի հրապարակումների 1%-ում:

Աղյուսակ 5

Երկիր	Day.az	panamenian.net	Ընդամենը
Ադրբեջան	66%	0%	31%
Հայաստան	0%	35%	19%
ԱՄՆ	3%	19%	12%
Երկիրը չի նույնականացվել	0%	13%	7%
Ֆրանսիա	10%	3%	7%
Ռուսաստան	3%	10%	6%
Անգլիա	1%	3%	2%
Վրաստան	1%	3%	2%
Լեհաստան	3%	0%	1%
Ընդամենը՝ վերը նշված	87%	86%	87%
Այլ երկրներ	13%	14%	13%
Ընդամենը	100%	100%	100%

day.az կայքի թեմաների դիտումները

Ադրբեջանական կայքի հոդվածներն ունեցել են դիտումների քանակի հաշվիչներ, ինչը թույլ է տվել ստանալ այդ կայքի հրապարակումների («Ժողովրդականության») ցուցանիշներ: Աղյուսակ 6-ում տրված են այդ ցուցանիշները կայքի թեմատիկ բաշխման համար, այդ թվում՝ տվյալ թեմայով հրապարակումների բացարձակ քանակը, դիտումների միջին քանակը և դիտումների ընդհանուր քանակը: Աղյուսակում տվյալները դասավորված են ըստ տվյալ թեմայի հրապարակումներում դիտումների միջին քանակի նվազման:

Եթե պայմանականորեն համարենք, որ դիտումների բացարձակ քանակը շաղկապված (կորելացված) է տվյալ թեմայի հրապարակումների *ազդեցության* չափի հետ, ապա պետք է ենթադրել, որ ադրբեջանական կայքի ազդեցության բնույթը հիմնականում կազմավորվում է երաժշտական, «*Картинная галерея*» շարքի և թատրոնի վերաբերյալ հրապարակումներով: Հաշվի առնելով վերոշարադրյալ վերլուծությունը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ադրբեջանական կայքն իր լսարանը սոցիալականացնում է ազգային (մասնավորապես՝ երաժշտական և թատրոնի մասին հրապարակումներ) և դասական (մասնավորապես՝ գեղանկար և թատրոնի մասին հրապարակումներ) մշակույթներում:

Աղյուսակ 6

Քեմաներ	Հասարակական կառույցներ	Ղեկավարների միջին քանակը	Ղեկավարների ընդհանուր քանակը
Հուշարձաններ		1	5,216
Թատրոն		15	2,573
Գեղարվեստ		7	2,490
Պար		8	2,229
Ճարտարապետություն		1	2,152
Երաժշտություն		97	1,693
Շուք		9	1,599
Քանդակ		1	1,422
Գեոգրաֆիկություն		4	1,388
Մշակութային կյանք		4	1,380
Երկր		13	1,344
Ցուցադրություն		15	1,319
Գրականություն		14	1,298
Արվեստի պալատ		5	1,278
Պիլառ		2	1,022
Իլյուստրացիա		1	953
Նամակագրություն		13	941
Եվրոպական պալատ		2	892
Իրավունք		1	872
"Корпусом неслена" Day.Az		57	802
Շուքաներ		270	1,473
			397,736

Աղյուսակի ուշագրավ տարր է այն, որ «հուշարձաններ» կատեգորիայի ընդամենը մեկ հրապարակման դիտումների քանակը 5,216 է: Այդ փաստն արժանի էր առանձին դիտարկման, որը բացահայտեց կարևոր արդյունք: Հուշարձանների մասին հրապարակման վերնագիրն էր՝ «Международная рабочая группа ученых начинает беспрецедентный проект в Азербайджане» (<https://news.day.az/society/997249.html>): Հրապարակման հիմնական բովանդակությունն այն է, որ Ադրբեջանի Կովկասի պատմության կենտրոնի նախաձեռնությամբ և ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Հոգևոր ավանդույթների համեմատական ուսումնասիրությունների ամբիոնի աջակցությամբ, կազմավորվել է գիտնականների միջազգային խումբ (Ադրբեջան, Ռուսաստան, Ուկրաինա, Վրաստան, Ղազախստան, Թուրքիա), որը զբաղվելու է Ադրբեջանում պատմական հուշարձանների անձնագրավորման, ուսումնասիրության և վերականգնման հարցերով: Ծրագրի նախնական փուլը սկսվելու էր 2018թ. ապրիլին՝ Արևմտյան Ադրբեջանի տարածքից: Անձնագրավորվելու էին հնագույն հուշարձանները, գերեզմանատները, «դոչդաշները» (հայկական խոյարձանները) և

սրբատեղիները: Աշխատանքային խումբը մտադիր է ընդլայնել համագործակցությունը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, Թյուրքական մշակույթի և ժառանգության հիմնադրամի, այլ միջազգային կազմակերպությունների, ադրբեջանական պետական մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների հետ, որոնք մասնագիտացված են պատմական հուշարձանների ուսումնասիրության և պահպանման հարցերում:

Հատկանշական է, որ հրապարակումն առաջին անգամ դիտարկելու օրվանից (2018թ. մայիսի 7) մինչև 2018թ. հոկտեմբերի 20-ը հոդվածի դիտումների քանակն աճել է 5,216-ից մինչև 5,842, այսինքն՝ 6 ամսում աճել է 620-ով կամ՝ 12%-ով:

Եզրակացություններ

Վերը շարադրված տվյալները ցույց են տալիս, որ ադրբեջանական day.az ինտերնետային կայքն իրականացնում է հստակ արտահայտված ազգակերտման՝ **ազգի ինքնության կազմավորման և զարգացման**, ինչպես նաև ազգի մշակութային զարգացման քաղաքականություն: Այդ քաղաքականության հիմնական բովանդակությունն է՝ ազգի մշակութայնացումը (մշակութային սոցիալականացումը) ազգային-ավանդական, ազգային դասական և համաշխարհային դասական մշակույթներում:

Հայկական panarmenian.net կայքի մշակութային քաղաքականության հիմնական ուղղությունն է՝ առևտրայնացած մշակույթի ինֆորմացիոն-ռեկլամային սպասարկումը: Այդ քաղաքականությունը բնական կերպով շաղկապված է գլոբալ զանգվածային մշակույթի հետ, որի էքսպանսիան տեղի է ունենում ամբողջ աշխարհում: Այն խարխլում և կազմալուծում է ազգային ինքնությունը՝ փոխարենը կազմավորելով **գլոբալ զանգվածային մշակույթին** պատկանող աշխարհաքաղաքացու էկլեկտիկ ինքնությունը:

Հետևաբար, ադրբեջանական կայքի մշակութային քաղաքականությունը նպաստավոր է Ադրբեջանի ազգային անվտանգության տեսակետից, իսկ հայկական կայքինը՝ սպառնալիքներ է առաջացնում Հայաստանի ազգային անվտանգության համար:

Առանձնահատուկ պետք է նշել, որ հոդվածում տրված նկարագիրը չի ներկայացնում հայկական և ադրբեջանական ինտերնետի մշակութային քաղաքականության ամբողջական պատկերը: Դրա համար անհրաժեշտ է վերլուծել շատ ավելի ընդգրկուն նախնական տվյալների շտեմարան: